

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд на тема

„ ЛИЧНОСТНИ ПРОМЕНИ ПРИ ИНСУЛТНА БОЛЕСТ“

на Красимира Иванова Маникатова

**за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по Педагогическа и възрастова психология**

от доц. д-р Лидия Василева

Представеният от Красимира Маникатова дисертационен труд е посветен на проучване на определени личностни промени при инсултна болест. Темата е особено актуална, поради факта, че мозъчният инсулт е социално значимо заболяване с широко и нарастващо разпространение у нас и в световен мащаб, което има тежки инвалидизирани последици. Авторката на настоящата дисертация аргументирано подчертава, че инсултната болест е най-честата причина за инвалидизация сред населението и един от най-значимите световни здравни проблеми сред възрастното население, който е слабо проучен у нас и в чужбина.

Целта на изследването е да се проучи зависимостта между факторите „латерализация“ (лявохемисферна/дяснохемисферна) и „локализация“ (прероландова/построландова) на мозъчната лезия и промяната на личността на инсултна болния. като с най-голямо значение е информацията относно страната и мястото на мозъчната увреда.

Дисертацията е структурирана в изложение, съдържащо увод, три глави, обобщение, изводи, приноси, библиография и приложения в общ обем от 138 страници. Библиографията съдържа 126 заглавия, от които 53 на

кирилица и 63 на латиница. Разработката е онагледена с 15 таблици и 4 графики.

Теоретичната обосновка на изследването в първата част на дисертацията е подробно разработена с представяне на проблемите, свързани с мозъчния инсулт: дефиниране, етиология, клинична картина, рискови фактори, лечение, рехабилитация, профилактика и др. Втората част в теоретичната постановка е посветена на личността, темперамента и характера. Дефинирани са личностни и темпераментови конструкти, като всяка от концепциите е детайлно представена чрез основните съвременни психологични теории и изследвания.

В глава втора, посветена на методологията на изследването, последователно и аргументирано са очертани теоретичните предпоставки за провеждане на емпиричното проучване. Ясно са очертани целта и конкретните задачи на изследването, коректно и точно са формулирани пет хипотези. Адекватно са подбрани методиките - два личностни въпросника, адаптирани за българската популация: Кратък вариант на Минесота-тест (MMPI) – т.нар. „Кратък Психопатологически Въпросник” (КПВ) (адаптация - Мечков, 1976) и Гийсен тест (адаптация - Кокошкарлова, 1984), които гарантират събирането на богати емпирични данни. Процедурата на изследването е много прецизно разработена, в него са обособени две извадки – инсултно болни (116) и техни роднини (116) , които се прегрупират на базата на два дихотомни критерия – страна (лява/дясна) и място (предна/задна) на мозъчната лезия. Всеки инсултно болен, както и съответния роднина попълва теста двукратно: като се самооцени/оцени преморбидно и постморбидно.

Резултатите от изследването са представени логично и последователно в съответните рубрики на глава трета, която отразява анализите от собственото проучване. Приложен е Independent-Sample T-Test за търсене на междугрупови различия относно всички измерими показатели и Paired-Sample T-Test за вътрегрупово сравнение на средните стойности по измерените показатели.

Направен е сравнителен анализ на резултатите от теста на Гийсен, оценяващ 6 важни психосоциални личностни характеристики: социален резонанс, доминантност, интрапсихичен контрол, основно настроение и биотонус, способност за контакт и общуване, социална потентност. В анализа са обособени следните по вид групи: групата инсултно болни с дяснохемисферен инсулт и групата инсултно болни с лявохемисферен инсулт (бДХГ и бЛХГ); на групата роднини на болни с със съответната латеризация дяснохемисферен инсулт и групата роднини на болни с лявохемисферен инсулт (рДХГ и рЛХГ); групите инсултно болни с преден и заден инсулт (бПриГ и бЗИГ); групата роднини на болни със съответната локализация преден инсулт (рПриГ) и със заден инсулт (рЗИГ). Аналогично, в същите обособени групи е направен сравнителен анализ на резултатите по Кратък Психопатологически Въпросник (КПВ), оценяващ 8 базови свойства на личността: хипохондрия, депресия, хистерия, психопатия, параноя, психостения, шизоидия и хипомания.

В заключителната част на дисертацията авторката обобщено представя получените резултати, като в изводите се представят и съответните теоретични обяснения. Интерпретацията на емпиричните данни е направена в съответствие със следните теоретични разграничения: *психологично базирана промяна на личността*, включваща преживяванията на пациента, приемането на болестта, осъзнаването на необратимите промени (в личностното и

социалното функциониране); и *неврологично базирана промяна в личността* свързана със специфичното мозъчно увреждане (локализация: ляво/дясно; предна/задна).

Без да се разглеждам конкретно получените резултати, ще отразя само някои основни изводи от направеното изследване, които потвърждават направените хипотези.

1. Инсултната болест провокира съществени промени в личността на болния, но патернът на личностните промени, основан на самооценката на инсултно болните се различава от патерна на личностните промени, основан на оценката на техните най-близки роднини.

2. Инсултната болест предизвиква психологично базирани личностни промени при инсултно болните, свързани с преживяванията около болестта и с приемането/неприемането на болестта и наложените от нея ограничения в качеството на живот на болния.

3. Инсултната болест предизвиква неврологично базирани промени в личността на болния, обусловени от увредата на мозъчния субстрат: в зависимост от локализацията на церебралната лезия: лявохемисферна срещу дяснохемисферна, и прероландова срещу построландова.

- Ляво- и дяснохемисферните церебрални лезии водят до промяна на различни личностни характеристики, като дяснохемисферните церебрални лезии предизвикват по-голяма и съществена промяна на личността на болния в сравнение с лявохемисферните церебрални лезии.
- Предно/задната локализация на церебралните лезии водят до промяна на различни личностни характеристики, като

прероландовите церебрални лезии предизвикват по-голяма промяна на личността на болния в сравнение с построландовите церебрални лезии.

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията. В него е дадена точна справка за основните приноси на дисертационния труд, както теоретични така и теоретико-приложни. Докторантката има четири публикации по темата на дисертационния труд.

Съдържанието и оформлението на дисертацията съответства на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор”. Получените резултати имат теоретична и практическа приложимост в областта на психологията на здравето при разработването на нови подходи за профилактика лечение на инсултната болест.

В заключение, трябва да подчертая, че Красимира Иванова Маникатова е представила завършено и достатъчно обемно изследване върху сложните аспекти на личностни промени при инсултно болни.

Предлагам представеният дисертационен труд да бъде приет от научното жури за присъждане на научната и образователна степен „доктор” на Красимира Иванова Маникатова по „Педагогическа и възрастова психология”.

25.06.2019г.
София

Рецензент:
/доц. д-р Лидия Василева/